

Barn får vänta för länge på stöd från socialtjänsten

Varje år tvingas omkring 3 000 barn i utsatta situationer vänta mer än tre månader på att kommunernas socialtjänst ska verkställa stödinsatser som barnen har beviljats. För många barn med rätt till stöd är väntetiden längre än så. Många insatser som inte verkställs handlar om stöd eller behandling inom öppenvården, kontaktperson eller kontaktfamilj. Långa väntetider innebär risk för missförhållanden och kan förvärra situationen för barn i stort behov av insatser. Antalet beslut som inte verkställs fortsätter att ligga på samma nivå år efter år. Det visar att kommunerna behöver bli bättre på att ge barnen det stöd som de har rätt till enligt lag.

Kommunerna har en viktig roll i att se till att barn får den hjälp och det stöd de behöver för att kunna växa upp i en trygg och stabil miljö. Socialtjänsten ska erbjuda stödinsatser som är anpassade efter barns behov; till exempel familjehemsplacering, behandling vid missbruk, personlig assistans eller boende med särskild service för barn och unga med funktionshinder. Barn med behov av stöd kan ansöka om detta hos socialtjänsten som är skyldig att utreda och bedöma behovet. Barn kan ansöka själva eller genom sin vårdnadshavare.

Om socialtjänsten bedömer att barnet behöver stöd ska de erbjuda insatser som förbättrar barnets livsvillkor. Kommunerna fattar beslut om att bevilja insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, eller enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387), LSS. Insatser enligt SoL eller LSS avser båda att ge människor stöd, men LSS har en mer specialiserad inriktning för personer med funktionsnedsättningar. Huvudregeln är att ett beslut om insats ska verkställas omgående.¹ Kommunerna är skyldiga att rapportera alla beslut som inte verkställts inom tre månader till IVO.

Tusentals barn får vänta på insatser från socialtjänsten

En femtedel av alla insatser från socialtjänsten som inte har verkställts inom tre månader har rört barn under 18 år.²

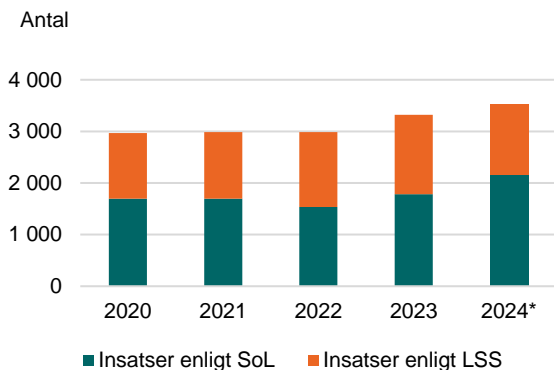
Bara under 2024 har IVO tagit emot 3 523 rapporter om barn som fått vänta mer än tre månader på sitt beviljade stöd, varav 2 163 rörde insatser enligt SoL och 1 360 insatser enligt LSS (se figur 1). Antalet har legat på en relativt jämn nivå under de senaste fem åren, men ökade något under 2023 och 2024.

¹ Ett visst dröjsmål för att verkställa vissa typer av insatser anses dock vara godtagbart. För att verkställa exempelvis ett beslut om gruppboende enligt 9 § 9 LSS kan många kontakter med olika berörda bli nödvändiga, vilket talar för att något längre dröjsmål kan godtas.

För en del insatser som avlösarservice enligt 9 § 5 LSS, vilket kommunen kan lösa med egen anställd personal, behöver dröjsmålet inte bli långvarigt. Någon yttersta tidsgräns är inte fastslagen.

² Gäller under de senaste fem åren.

Figur 1. Antal rapporter som IVO tagit emot om insatser från socialtjänsten som inte verkställts inom tre månader för barn under 18 år.

* IVO har fyra rapporteringsperioder under året: 1–31 januari, 1–30 april, 1 juli–31 augusti och 1–31 oktober. Ett mindre antal kan tillkomma för 2024 på grund av registreringar i efterhand.

Källa: Inspektionen för vård och omsorg, IVO.

Långa väntetider är en risk för missförhållanden

Kommunerna ska rapportera alla insatser där barn och unga har fått vänta längre än tre månader till IVO. Men den faktiska väntetiden är ofta längre än så. Cirka 40 procent av de insatser inom SoL som rapporterats till IVO har tagit mer än sex månader att verkställa. För insatser som beviljats enligt LSS är väntetiderna ännu längre. Över hälften av alla inrapporterade insatser har dröjt mer än sex månader och en femtedel av barnen hade väntat i över ett år på att få det stöd de har rätt till. När barn får vänta länge på stöd och hjälp finns en risk att deras situation förvärras. Det kan innebära fortsatt våld eller missbruk, ökad psykisk ohälsa eller isolering.³ När stödinsatserna dröjer kan det också innebära att barn och familjers mottaglighet och motivation till att ta emot insatser minskar. De vanligaste insatserna som inte har verkställts inom tre månader för barn under 18 år visas i tabell 1.

Många beslut som inte har verkställts inom öppenvården

Sedan 2020 har IVO tagit emot mellan 370 och 830 rapporter per år från kommuner om att barn inte har fått sin insats i form av stöd eller behandling i öppenvården verkställd inom tre månader (se tabell 1). Medianväntetiden för inrapporterade insatser inom öppenvården som rör barn har varit sex månader de senaste fem åren.

³ Socialstyrelsen. 2020. Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2020.; Inspektionen för vård och omsorg. 2024. Tillsyn av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och

Insatser inom öppenvården kan se olika ut och riktas till både barnet och föräldrarna, till exempel kan samtalsstöd ges både till barnet och till familjen.

Stöd eller behandling kan beviljas om det till exempel funnits uppgifter om våld i familjen eller om föräldrarna behöver stärkas i sin föräldraförmåga. Det finns också strukturerad öppenvårdsverksamhet riktad till barn och unga som bevittnat våld eller som har föräldrar med missbruksproblematik. Ungdomar kan också få behandling för eget missbruk inom öppenvården.

Tabell 1. De vanligaste insatserna från socialtjänsten som inte verkställts inom tre månader för barn under 18 år, antal insatser per år.

	2020	2021	2022	2023	2024*
Avlösarservice i hemmet (LSS)	265	300	379	393	320
Kontaktfamilj (SoL)	576	615	590	632	703
Kontaktperson (SoL,LSS)	766	698	780	845	824
Korttidsvistelse (LSS)	463	387	409	445	440
Öppenvård (SoL)	534	567	378	547	824

*Ett mindre antal kan tillkomma för 2024 på grund av registreringar i efterhand.

Källa: Inspektion för vård och omsorg, IVO.

Familjer med stora behov får vänta för länge på insatser

Familjer som har barn med funktionsnedsättning har rätt till stöd och hjälp. Sedan 2020 har IVO tagit emot mellan 250 och 400 rapporter per år från kommuner om att familjer fått vänta längre än tre månader på avlösarservice i hemmet (se tabell 1). Medianväntetiden för avlösarservice var åtta månader. Barnen kan behöva umgås med andra utanför familjen för sin utvecklings skull, hjälp med aktiviteter eller stöd i hemmet på olika sätt. Även föräldrar till barn med funktionsnedsättning kan behöva avlastande stödinsatser för att hantera sin vardag.

hedersrelaterat våld och förtryck Slutredovisning av regeringsuppdrag 2021/01714.

Varje år får mellan 380 och 470 barn vänta längre än tre månader på insatsen korttidsvistelse utanför det egna hemmet inom LSS (se tabell 1). Korttidsvistelse innebär att ett barn eller ungdom med funktionsnedsättning tillfälligt vistas utanför sitt eget hem, till exempel på ett korttidsboende eller på ett läger. Syftet är att ge barnet miljöombyte och anhöriga avlösning. Medianväntetiden för korttidsvistelse har varit nio månader de senaste fem åren.

Svårt att hitta kontaktpersoner och kontaktfamiljer

Varje år får mellan 750 och 850 barn vänta över tre månader på stöd i form av en kontaktperson och över 500 barn får vänta över tre månader på att få en kontaktfamilj (se tabell 1). En kontaktperson eller kontaktfamilj kan utses om ett barn behöver extra stöd och trygghet eller sociala sammanhang utanför hemmet, eller om föräldrarna behöver möjlighet till återhämtning. De senaste fem åren har medianväntetiden varit åtta månader för att få en kontaktperson och nio månader för att få en kontaktfamilj. I arbetet med kontaktpersoner och kontaktfamiljer är kommunerna beroende av insatser från civilsamhället.

Platsbrist och brist på personal gör att insatser inte verkställs

Sedan den 1 april 2022 är kommunerna skyldiga att rapportera mer detaljerade orsaker till att beslutade insatser för barn inte har verkställts. Under 2024 uppgav en majoritet av kommunerna att orsakerna låg hos kommunerna själva (70 procent).

Den vanligaste orsaken var problem med personal (37 procent), till exempel att det är svårt att rekrytera personal och hitta arvoderade, stor omsättning på personal, långvarig sjukdom hos personalen eller problem med arbetsmiljön. Den näst vanligaste orsaken var platsbrist (26 procent). Platsbrist kan exempelvis bero på att det är kö till specifika insatser eller boenden, eller att lokaler är tillfälligt otillgängliga.

I 29 procent av rapporterna angav kommunerna att orsaken till att stödet inte har kunnat ges låg hos barnet eller föräldrarna. Det kan då handla om att de har specifika önskemål om exempelvis boende, plats eller personal. I vissa fall kan processen fördröjas av barnet eller föräldrarna, till exempel om de inte kommer på möten eller tackar nej till insatser de inte är nöjda med.

I två procent av rapporterna uppgavs orsaken vara att annan huvudman, till exempel en annan kommun, har ansvaret eller att insatsen är beroende av godkännande från annan aktör.

Särskild avgift – en konsekvens av utebliven insats

Om ett barn får vänta oskäligt länge på en insats kan IVO ansöka om att kommunen ska åläggas att betala en särskild avgift hos förvaltningsrätten.⁴ Avgiften är ett ekonomiskt påtryckningsmedel med syfte att skydda barnets rättigheter och se till att kommunen följer upp och genomför beslut för barnets bästa. Kommunerna ska inte gynnas ekonomiskt av att inte verkställa ett beslut. Avgiftens storlek bestäms utifrån dröjsmålets längd och hur allvarlig det anses vara samt vad insatsen skulle ha kostat kommunen om den hade verkställts i tid. Intäkter från avgifterna tillfaller staten.

Under de senaste fem åren har IVO ansökt om särskild avgift i nästan 600 ärenden som rör barn, varav 85⁵ stycken under 2024. Dessa ansökningar är främst riktade mot att kommuner inte har verkställt insatser inom öppenvården och kontaktfamiljer.

För insatser som beviljats enligt LSS har IVO främst ansökt om särskilda avgifter när kommunen inte har tillhandahållit avlösarservice i hemmet inom rimlig tid. IVO ansöker endast om särskild avgift i de allvarligaste fallen.

Kommunerna behöver bli bättre på att genomföra beviljade insatser för barn

IVO ser långa väntetider för insatser från socialtjänsten som ett allvarligt problem, särskilt för barn i svåra situationer. Utan rätt stöd i rätt tid riskerar barns problem att förvärras och deras förmåga att ta emot hjälp kan minska. För att kommunerna ska kunna erbjuda rätt stöd är det viktigt att de har kunskap om hur barns behov ser ut i den egna kommunen. Att antalet beslut som inte verkställs inte minskar utan fortfarande uppgår till flera tusen visar att kommunerna behöver identifiera och åtgärda de hinder som gör det svårt för socialtjänsten att verkställa beviljade stödinsatser. IVO följer upp och agerar vid långa väntetider för att säkerställa att kommunerna vidtar de åtgärder som krävs för att barn ska få det stöd och hjälp som de har rätt till.

⁴ 16 kap. 6 c § SoL och 28 c § LSS.

⁵ Antal till och med den 30 juni 2024.